Bronius Dakanis, Algimantas Merkevičius

NAUJI DUOMENYS APIE RADVILIŠKIO RAJONO ARCHEOLOGIJOS PAMINKLUS

1986 m. MMT Radviliškio rajone aplankė daugiau kaip 100 objektų. Nustatytos 34 esančių ir 18 sunaikintų paminklų vietos, surašytos radinių, saugomų Šeduvos visuomeniniame kraštotyros muziejuje, radimvietės, išaiškinti Augmėnų, Mažuolių ir Sidarių pilkapiai, Šniūraičių senovės gyvenvietė, Verdulių akmuo ir šaltinis.

Augmėnų pilkapiai (2) yra 0,65 km į PR nuo Juodupio kairiojo kranto, kaimo kapinėse. Vienas pilkapis 10 m skersmens ir 0,8 m aukščio su akmenų vainiko liekanomis. 5 m į PR nuo jo yra kitas apardytas, 0,4 m aukščio pilkapis. Šalia pilkapių yra ir kapinynas, iš kurio 1987 m. į MMT pateko įvijinė apyrankė. Dviejų besijungiančių pilkapių su akmenų vainikais liekanos, vadinamos Milžinkapiais, yra 0,25 km į ŠR nuo Mažuolių kaimo kapinių, į ŠV nuo pelkės. Sidarių pilkapis, vadinamas Napoleono karių kapais, yra 0,05 km į ŠV nuo geležinkelio. Pilkapis 15 m skersmens ir 1,8 m aukščio, su akmenų vainiku, naudotas kaimo kapinaitėms. Apie 0,1 km į V nuo pilkapio, kasant smėlį, buvę rasta ir "didelių žalvarinių monetų" (gal čia yra Sidarių kapinynas, vadinamas Kapmilžiu, kuris minimas literatūroje?). Šniūraičiuose ariamame kapinyne rastas įmovinis ietigalis, pjautuvėlis ir kito įkotė, VIII-XI a. žiedinis smeigtukas su grandinėle, o Rimuošės dešiniame krante, į V nuo kapinyno, aptikta senovės gyvenvietė. Jos kultūrinis sluoksnis daugiau kaip metro storio. Verdulių Velnio akmuo su pėda yra 0,95 km į P nuo Verdenės šaltinio, 0,3 km į Š nuo kelio Panevėžys-Šiauliai ir tiek pat į V nuo Arimaičių ežero. Pasakojama, kad pėdą įmynęs velnias, kad jis atsispyręs į akmenį, jodamas į "peklą" su Verdulių pono dūšia. Mitologinis šaltinis - Verdenė yra 0,3 km į V-ŠV nuo

Arimaičių ežero. Dar XX a. pradžioje čia žmonės melsdavęsi, į šaltinį mesdavę aukas (monetas, kiaušinius), tikėję vandens gydomąja galia.

Surastos literatūroje neminimų sunaikintų Arimaičių, Gendvilių, Naujasodės ir Velžių pilkapių vietos. Arimaičių pilkapiai buvę Bažnytkalnyje, 0,5 km į ŠV nuo Arimaičių vandens saugyklos kranto ir 0,4 km į ŠR nuo Verdulių šaltinio. Čia buvę 5-6 m skersmens akmenų ratai, kurie 1935-1936 m. išardyti. 1946 m. A. Lisauskas, statydamas pastatus, rado įmovinį kirvį ir prie kaukolės įvijinį papuošalą. Gendvilių pilkapių - Švedų kapų liekanos yra 0,15 km į R nuo Kruojos dešiniojo kranto, ties jos vingiu, P. Juozapaitienės sodyboje. Čia buvę akmenų "pamatai" išardyti statyboms. Naujasodės (Alksnupių) pilkapiai. Kapmilžiai buvo lauke, 0,6 km į R nuo Vidugirio miško ir 0,2 km į PR nuo Šakos ir Uosupio santakos (už jo Šileikonių kapinynas). Čia buvę dideliais akmenimis apdėti kapai, rasta žalvarinių apyrankių ir kaulų. Velžių (Paežerių) pilkapių - Milžinkapių būta 0,25 km į R-PR nuo piliakalnio. Ant jų 1924 m. pastatyta J. Banaičio sodyba. Buvę 2 dideli "milžinų kapai", apdėti akmenimis, rasdavę žmonių kaulų.

Sunaikintas Davongalio kapinynas buvo 0,5 km į V-ŠV nuo kaimo kapinių, 0,4 km į V nuo Beinoravos-Smilgių kelio tilto per Liūlį. Buvę randama monetų, sagčių. Šeduvos kraštotyros muziejuje yra iš šio kapinyno monetų ir peilių su medinėmis kriaunomis. Jis sunaikintas 1977 m. melioracijos. Velžių kapinynas buvęs Bažnyčkalnyje, 0,6 km į P nuo piliakalnio, 0,15 km į Š nuo kelio Panevėžys-Šiauliai.

Acokavų pilkapiai, vadinami Katmilžiu, buvo Birietiškų kaimo žemėje, 1,2 km į Š-ŠR nuo Pjaunio ir Prūdelio santakos ir 1,1 km į Š nuo kaimo kapinių. Vienas pilkapis sunaikintas dirbant laukus anksčiau, o kiti du - prieš 15 metų, tiesiant geležinkelį ir melioruojant laukus. Pilkapiai buvę apdėti akmenų vainikais, rasdavę žalvarinių dirbinių.

Šileikonių kapinynas yra maždaug 0,35 km į ŠR nuo Vidugirio miško, 0,2 km į ŠV nuo Šakos ir Uo-

supio santakos, į PV nuo Šakos dešiniojo ir ŠV Uosupio kairiojo kranto, kaimo kapinėse (kuriose yra lyg ir 2 pilkapiai) ir aplink jas. Apie 0,15 km į P nuo kapinių buvęs rastas ietigalis.

Keli objektai lieka aiškinamų paminklų sąraše. Tai Pakalniškių kaimo Kleboniškių kalnas (pastebėta akmenų, rasta grublėta šukė), Arimaičių (Mikaušiškių vietovėje rasdavo kaulų ir "durtuvų"), Birželių-Žilainių (0,5 km į V-PV nuo kelio Birželiai-Rimiškė, pamiškėje, iškasta kaulų, žąslų ir kitokių geležinių daiktų), Kundrėnų (0,7 km į PV nuo kaimo kapinių rasta kaulų ir "gelžgalis" prie jų), Naujasodės (prie Stonių sodybos šlaite link tvenkinio išarta kaukolių ir ietigalių), Raginėnų (į PR nuo Misikų sodybos iškasta kaulų, "dalgių ir ilgų kirvių"), Vadaktų (0,5 km į Š nuo Vadakties kairiojo kranto iškasti griaučiai su sagtimi ar sege) ir Žironų (0,2 km į Š-ŠR nuo buvusių pilkapių, Mockų sodyboje, maždaug 1 m gylyje rasti žmogaus griaučiai, 2 antkaklės ir šukė) radimvietės. Po žvalgomųjų kasinėjimų dalis minėtų objektų turėtų patekti į saugomų archeologijos paminklų sąrašą.

25 objektai, daugiausia akmenys su smailiadugniais dubenimis ir kaimų kapinės, pasiūlyti išbraukti iš archeologijos paminklų sąrašo.

Bronius Dakanis, Algimantas Merkevičius, Gintautas Zabiela

ŠKUODO RAJONO ARCHEOLOGIJOS PAMINKLŲ ŽVALGYMAS

1987 m. MMT nustatinėjo Škuodo rajono archeologijos paminklų apsaugines zonas. Aplankyti 37 paminklai, iš kurių 26 buvo sąrašuose. Konstatuota, kad archeologijos paminklų apsauga rajone gali tapti pavyzdžiu kitiems respublikos rajonams. Išskyrus vienintelį neseniai suartą ir, užlyginant karjerą, nustumdytą